

UDK: 323.2:28 (497.1) "19"
Izvorni naučni rad

STAVOVI ISLAMSKJE VJERSKE ZAJEDNICE KRALJEVINE JUGOSLAVIJE O POLITIČKOM ANGAŽMANU NJENIH SLUŽBENIKA

Mustafa Hasani
Fakultet islamskih nauka u Sarajevu
Bosna i Hercegovina

Apstrakt: Ovaj rad ima za cilj da pokaže neka rješenja pitanja političkog angažmana vjerskih službenika kod nas koja su donijele najviše institucije Islamske vjerske zajednice Kraljevine Jugoslavije tridesetih godina prošlog stoljeća. Sedamdesetak godina poslije u Islamskoj zajednici i u medijima aktualiziraju se gotovo isti problemi. U vremenskom okviru zadatom u naslovu ovog rada i kroz arhivsku građu u radu će se prezentirati nastojanja Islamske vjerske zajednice Kraljevine Jugoslavije da odgovori problemima i potrebama koje je vrijeme nametalo, a u ovom konkretnom slučaju to je pitanje slobode političkog angažmana vjerskih službenika. U političkom nadmetanju za glasovima birača političke stranke su itekako zainteresirane za dobijanje kredibiliteta koji uživaju vjerske zajednice i Crkve ili njihovi službenici. Međutim, interes političkih partija ili lokalnih političkih moćnika je često bio na štetu IVZ-a i njenih službenika. To je tražilo da se IVZ svojim normativnim aktima odredi spram ovog pitanja i zaštiti. Da je ta potreba bila stvarna, a time i pritisak na IVZ, govori podatak da su u periodu od 1935. do 1938. najviši organi IVZ-a u više navrata morali Odlukama i zaključcima, koje donosimo u radu, normativno urediti ovu oblast.

Ključne riječi: imam, vjerski službenik, politika, politički angažman.

Abstract: This paper aims to show certain solutions how the highest instances of the Islamic Religious Community in the Kingdom of Yugoslavia resolved the issue of political engagement of religious officials during the 1930-ies. The Islamic Community and the media once again highlight the same issues some seventy years later. In the defined timeframe and through archival sources this paper presents the attempts of the Islamic Religious Community in the Kingdom of Yugoslavia to respond to issues and needs which were set by the time, and in this specific case this is the freedom of political engagement of religious officials. In the competition for votes the political parties were interested in gaining credibility already enjoyed by the religious communities and churches, as well as their officials. However, the interest of political parties or local political potentates was often detrimental to the Islamic Religious Community and its officials. This required the Islamic Religious Community to protect itself from this issue through its normative acts. That this requirement was realistic, as well as the pressure on the Islamic Religious Community, is shown by the fact that in the period between 1935 and 1938 the highest organs of the Islamic Religious Community, on many occasions, had to normatively sanction this area through their Decisions and Conclusions which are presented in the paper.

Key word: *imam, religious official, politics, political engagement.*

a. Uvod

Treća decenija prošlog stoljeća je u političkom, ekonomskom, kulturnom dešavanju u BiH bila specifična i izuzetno dinamična. Bošnjaci su se kao narod našli pred brojim izazovima vlastitog identiteta. Islamska vjerska zajednica Kraljevine Jugoslavije gradila je vlastitu poziciju u državi i društvu, s jedne strane, u prostoru koji je u pravnom i političkom smislu bio određen voljom tadašnjih vlasti, i s druge strane, IVZ se pozicionirala shodno umijeću i snazi vlastitog vodstva, te rješenjima i odgovorima na brojna pitanja koja su joj se nametala. Jedno od tih pitanja na koja je IVZ trebala odgovoriti jeste pitanje političkog angažmana svojih službenika u radu političkih partija i političke vlasti. Političke partije su zainteresirane za političku naklonost crkava i vjerskih zajednica, odnosno svećenika i vjerskih službenika koji na državnom ali i lokalnom nivou uživaju moralni kredibilitet značajan za političke partije da ostvare svoje partijske ciljeve i dođu do pobjede na izborima.

Refleksije ovog odnosa ili pritiska političkih partija na crkve i vjerske zajednice rezultirale su činjenicom da su vjerske zajednice i crkve normirale pitanje angažmana svećenika i imama,¹ prije svega u cilju zaštite svoje institucije i misijske zadaće koju vrše i u cilju zaštite svojih službenika, posebno onih vjerskih službenika na lokalnom nivou koji su znali biti izloženi pritiscima političkih moćnika i partija koje su takvi predstavljali.

b. Odluka Ulema-medžlisa iz 1935. godine o političkom angažmanu vjerskih službenika

Nakon ubistva kralja Aleksandra u Marseju 1934. godine došlo je do otopljava- nja političke klime koja se do tada ogledala u kraljevom apsolutizmu i diktaturi. Jed- na od značajnijih novina proistekla iz ovog novog političkog dešavanja jeste ponov- no oživljavanje rada političkih stranaka. Već naredne godine održani su prvi izbori.

Neposredno pred same izbore Ulema-medžlis u Sarajevu obratio se svojom Od- lukom svim područnim muftijstvima i sreskim vakufsko-mearifskim povjerenstvi-

¹ Crkve i vjerske zajednice uvijek imaju potrebu da normiraju pitanje političkog angažma- na vjerskih službenika, tako da ni današnja situacija nije izuzetak. Kad su pitanju trenutno važeći propisi, Katolička crkva je to pitanje uredila u svom najvišem zakonodavnom aktu, u Zakoniku kanonskog prava (Codex iuris canonici), proglašenom za vrijeme pape Ivana Pavla II (25. januara 1983), gdje se kaže: “Kan. 287 - § 1. Neka klerici uvijek nastoje da se među ljudima što više čuvaju mir i sloga utemeljeni na pravdi. § 2. Neka aktivno ne sudjeluju u političkim strankama niti u upravljanju sindikalnim društvima, osim ako to, prema sudu mjerodavne crkvene vlasti, traži zaštita crkvenih prava ili promicanje zajedničkog dobra.” Islamska zajednica u BiH je pitanje obnašanja političkih funkcija imama riješila Odlukom Rijaseta IZ-a donesenoj na vanrednoj sjednici Rijaseta održanoj 28. 8. 2002. godine. U odluci se, između ostalog, kaže:

- 1) “Islamska zajednica neće promovirati ni jednu političku stranku a nosioci vjerskog autoriteta u Islamskoj zajednici ne mogu obnašati nikakvu političku funkciju.
- 2) Prostori Islamske zajednice i javni vjerski skupovi ne mogu se koristiti za promociju bilo koje političke stranke.
- 3) U vjerskom obraćanju muslimanima, naročito sa minbera za vrijeme džuma-nama- za, hatibi ne mogu imenovati ni jednu stranku niti političku ličnost, bilo u pozitiv- nom bilo u negativnom smislu. (...)”

Vidi: *Zakonik kanonskog prava s izvorima (Codex iuris canonici)*, Glas Koncila, Zagreb: 1996, 139-141; Zapisnik sa druge vanredne sjednice Rijaseta održane u Sarajevu 19. džuma- del-ahira 1423. h. g, odnosno 28. augusta 2002. godine, u saborskoj sali Rijasetu sa početkom u 10 sati: *Glasnik, LXIV, Rijaset IZ u BiH, Sarajevo: septembar-oktobar 2002, 1077-1079.*

ma, a povod su bili, kako se u početku Odluke kaže, neki novi “talasi” koji su uzburkali muslimansku javnost, vjerske službenike, a time i IVZ. Tekst Odluke glasi:

Svim područnim muftijstvima i sreskim vakufsko-mearifskim povjerenstvima

Za 5. maja 1935. godine raspisani izbori (za Narodnu skupštinu) izazvali su živo kretanje u narodu u raznim pravcima. Ti talasi zahvatili su i neke od vjerskih službenika Islamske vjerske zajednice, povukli ih u izborni vrtlog sa tvrdog terena, da kao takvi služe glavnoj svojoj zadaći, vjerskoj prosvjeti i vjerskom vaspitanju muslimana, dakle općoj i svima muslimanima zajedničkoj potrebi.

Taj predizborni val digao je neke vjerske službenike od njihova bezprijekornog i idealnog poziva, da ih po tom spusti na tlo političko-partiskih obračunavanja i dovede u unakrsni sraz tih političko-partiskih smjernica, iz koga nikako ne mogu izaći bez uštrba po svoj blagotvorni poziv, koji im pruža mogućnost, da se uzvise iznad ovozemnih trzavica.

Izloženo shvaćanje o pozivu vjerskih službenika uvriježeno je muslimanskom svijetu i manifestovalo se je u raznim prilikama, gdje su se islamski vjerski službenici udaljili od svog glavnog poziva i eksponirali u političkoj agitaciji za razne pojedince.

Svakako pod tim dojmom i u želji da bi uzdigao i održao vjerske službenike iznad tih političkih previranja, Reis-ul-ulema za Bosnu i Hercegovinu još kod izdavanja dekreta imamima-matičarima aktom od 18/VI.1929. broj 1269/29 naredio im je, da se klone društva i mjesta, koji ne odgovaraju njihovom staležu kao i političkih partija.

Vođen tom mišlju a na osnovu prispjelih dostava, Ulema medžlis preporučuje svim vjerskim službenicima, da se u sadanjoj izbornoj kampanji uzdrže na odmjerenoj visini uzimajući dovoljno obzira na prilike svoga poziva te da se klone ispoljavanja u navedenom pogledu.

Pozivaju se sve muftije i sreska vakufsko-mearifska povjerenstva da o ovom obavijeste podređene im vjerske službenike.

Predsjednik
(Salem) Muftić²

Izborna kampanja i novi izbori održani 5. maja 1935. godine donijeli su niz pitanja koja su se ticala angažmana imama u radu političkih partija. Stranke su se u obra-

² Fond arhivske građe Islamske zajednice, Gazi Husrev-begova biblioteka, Ulema-medžlis, br. 90/35, **datirano 18. aprila 1935. godine.**

ćanjima muslimanima, propagandnim materijalima, plakatima rado služile imenom i kredibilitetom imama. Primjera radi, navodimo plakat “Braćo muslimani!“, u kojem se pozivaju muslimani da ne glasaju za opozicionu partiju Jugoslovensku muslimansku organizaciju (JMO) s dr. Mehmedom Spahom na čelu, nego da glasaju za listu Kraljevske Vlade s gosp. Bogoljubom Jeftićem na čelu i za sreskog kandidata Milana Grubanovića. Proglas je datiran 25. 4. 1935. godine u Bosanskoj Kostajnici. Na dnu proglasa su potpisana četiri imena: Mustafa Harambašić, hafiz Sadik Bešlagić, Hasan Muratović, drž. imam, i Mehmed Tihčić, trgovac. Na plakatu je posebno istaknuto iza imena imama to da je on državni imam.³

Pojavljivanje njegovog imena na ovom plakatu, a time i njegovo aktivno učešće u političkoj kampanji, izazvalo je negativnu reakciju grupe građana koji su uputili primjedbu Ulema-medžlisu u Sarajevo. U povratu akta Ulema-medžlis je uputio Sreskom vakufsko-mearifskom povjerenstvu dopis vezan za prijavu protiv Hasana ef. Muratovića radi “njegova učešća u agitaciji za prošle izbore”. Isti dopis je upućen i izvjesnom A. G. (namjerno izostavljeno puno ime, prezime, intervencija M. H.) i drugima iz B. Kostajnice, članovima ranije spomenute grupe građana koji su se obratili Ulema-medžlisu, u kojem ih Ulema-medžlis obavještava da je na osnovu sjedničkog zaključka Ulema-medžlisa prijava protiv imama upućena Muftijstvu u Banju Luku na dalje “nadležno uredovanje”.⁴

Reakcija i pritužbi na ovakvo i slično ponašanje imama bilo je više i one su izraz nezadovoljstva zbog imamove političke orijentacije, agitacije ili, s druge strane, zbog njegovog uskraćivanja podrške nekoj političkoj partiji i sl. Tužbe višim vjerskim vlastima, ali i čitave harange na imame pokretali su nezadovoljni mještani muslimani (ehalije), a nekada političke partije zbog imamove političke suzdržanosti prema političkoj partiji i sl. Nekada su se odnosi toliko pogoršavali da su i žandarmerijske vlasti pozivane da intervišu. “Socijalna stabilnost najvećeg broja imama ovisila je o njihovoj lojalnosti različitim – nerijetko konfrontiranim – ličnostima i strukturama koje su oblikovale društvenu stvarnost Bošnjaka između dva svjetska rata; džemat, povjerenstvo, JMO, državna uprava – imali su veći uticaj na sva-

³ “Terminom ‘državni imam’ stigmatiziran je svaki muslimanski vjerski službenik koji je primao doplatak i suzdržavao se od javne podrške vladajućoj bošnjačkoj partiji”. Adnan Jahić, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme monarhističke Jugoslavije (1918-1941)*. Zagreb: Islamska zajednica u Hrvatskoj, 2010, 285.

⁴ Fond arhivske građe Islamske zajednice. Dopis je pisan rukom, pa je mjesec datiranja neprecizno napisan. Moguća su dva čitanja datuma: 18.5.1935. g. i 18.11.1935. g. Interesantno je da u zaglavlju piše kako je isti dopis upućen i Sreskom vakufsko-mearifskom povjerenstvu u Bosanskom Novom.

kodnevni život imama od jedine institucije koja je bila nadležna za njihovo postavljenje i razrješenje”.⁵

c. Reakcija staleškog Udruženja ilmije *El-Hidaja* o političkom angažmanu imama

Dvadesetih i tridesetih godina prošlog stoljeća osnovano je više imamskih staleških udruženja, prvo na regionalnom, lokalnom nivou, a potom i na nivou cijele BiH, s ciljem da se zaštite interesi imama. Udruženje *El-Hidaja*⁶ je formirano 1936. godine kao duhovno staleško udruženje ilmije koje će se brinuti za vjerski život i rad ilmije i zaštitu interesa ovoga staleža. Udruženje je formirano i kao vid otpora i neslaganja s “laicizacijom” IVZ-a KJ koju je provodila JMO kao najjača politička strana Bošnjaka.

El-Hidaja se čitavo vrijeme borila da se njen rad ili organizacija ne dovede u kontekst rada neke političke stranke. To je naglašeno u članu 72. Pravila Udruženja, u kojem se jasno kaže: “Društvo se ne smije baviti politikom.”⁷ I pored toga bilo je primjedbi i medijskih pritisaka na račun rada *El-Hidaje* s ciljem da se ustanovi politička pozadina djelovanja ovog udruženja. Interesantan je poziv upućen kritičarima ovog udruženja u kojem se pozivaju da iznesu: “ma i jedan članak iz našeg lista ili nek nam spomene bar jednu našu priredbu u čemu bi se vidjela politička boja *El-Hidajina* rada”.⁸

Ustvari, *El-Hidaja* je bila ogorčena činjenicom da je JMO kao najjača muslimanska politička stranka imala snažan utjecaj u radu IVZ-a. Njoj je smetala sprega između politike i vjerske zajednice i stoga je snažno naglašavala potrebu ove odvojenosti. Naravno, *El-Hidaja* se brinula i za vrlo važna društvena pitanja, pa samim tim i ona politička. “Propovijedati ispravnost u vjersko-prosvjetnom radu pa i u političkom ne znači baviti se politikom, kao što propovijedanje morala i ispravnosti npr. u trgovini i raznim zanatima ne znači baviti se trgovinom i zanatom. U li-

⁵ A. Jahić, *nav. dj.*, 289.

⁶ O *El-Hidaji* vidi više: Muharem Dautović, *Uloga “El-Hidaje” u društvenom i vjersko-prosvjetnom životu Bošnjaka (1936-1945)*. Neobjavljeni magistarski rad odbranjen na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu 23. novembra 2005. godine.

⁷ Pravila društva “*El-Hidaje*”, Organizacija Ilmije Kraljevine Jugoslavije u Sarajevu, Štamparija Omer Šefić, Sarajevo: 1936, 24.

⁸ Karakter i smjernice *El-Hidajina* rada: *El-Hidaje*, IV, Sarajevo: 1941, br. 6, 152.

stu El-Hidaje pisano je i o trgovini i radu uopće, ali nam još niko nije prigovorio da se bavimo trgovinom niti nam se to može prigovoriti.⁹

Stoga je sasvim razumljivo da je *El-Hidaja* posebno bila osjetljiva na pitanje političkog angažmana imama, s obzirom na negativan efekat koji je ovaj angažman ostavljao na cijeli imamski stalež.

Pored zvaničnih stavova koje je Udruženje zagovaralo i objavljivalo u svome listu, podružnice ili sreski odbori Udruženja također su izražavali svoje stavove i tražili od nadležnih da reaguju na negativnu praksu političkog angažmana imama u kampanjama i radu političkih stranaka. Donosimo zaključak koji je Sreski odbor *El-Hidaje* iz Banje Luke uputio u Sarajevo Ulema-medžlisu, a u kojem se skreće pažnja na praksu i negativne posljedice aktivnog političkog rada i javnog političkog deklariranja imama.

Pismo glasi:

Ulema Medžlisu – Sarajevo

Putem Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva u Banjoj Luci

Prema zaključku g. skupštine “El-Hidaje” – držane 12. jula 1938. g. u Banjoj Luci riješeno je da se ilmija ne miješa u političko-partijska pitanja, a naročito da ne sudjeluje na političkim i partijskim zborovima i konferencijama. Taj zaključak dostavljen je i Glavnom odboru u Sarajevu.

Ovakav zaključak skupine “El-Hidaje” uslijedio je iz razloga što se je saznalo sa pouzdanog mjesta, a što je to i lično slušao potpisati, da se je ehalija na proljetošnja 2 politička zbora tj. kad se je ehalija podijelila u 2 tabora – opazilo se, da su se i hodže podijelile u 2 tabora što je davalo užasnu i žalosnu sliku pogotovu kad su se na dvije političke tribine pojavile hodže u sarucima. Usljed toga padale se pogrdne riječi na račun ilmije, pa čak i psovki saruka i brade.

Isto tako prilikom lještošnjeg dolaska ministra g. dr. Kulenovića i političke konferencije u hotel “Bosni” kada se je ehalija podijelila u dva politička tabora i tu se je opazila ilmija pocijepana na koju je s obje strane ehalija bacala pogrdne riječi i psovke brade, saruka i nazivajući ih gorim od popova. Tom prilikom jedan mi je trgovac rekao da zbog ovakih hodža ne da dijete u mekteb, nego ga radije šalje u zabavište iz kojeg će ga neposredno upisati u osnovnu školu, što je tako i uradio mada dijete ne zna ni: bismilahi!

⁹ *Isto*, 153.

Međutim i usprkos svega toga, na dan 28. o. mj. o. g. sudjelovali su na političkoj konferenciji neki od banjalučke ilmije u radničkom domu “Jugarasa“, čime su i ovaj put izazvali veliko negodovanje, usljed čega neki u čaršiji komentarišu, ovako jednostrano-partijski zanešena ilmija, ne može jednako prema djeci postupati kao ni u drugim pitanjima biti objektivna.

Budući da se ovakim istupom ilmije stvara među ehalijom zabuna, radi čega gubi narod povjerenje u ilmiju i trpi isl. vjeronaučna nastava, te konačno, da ovo škodi ugledu ilmije – dostojanstvu i interesima naše isl. zajednice – to se umoljava ugledni naslov da izvoli naći puta i načina da se ovome općem isl. zlu stane na put i zabrani ilmiji sudjelovanje. Samo na ovakav način može se sačuvati ugled ilmije i doprinijeti općim isl. interesima vjeronaučne nastave i valjanog isl. odgoja, koji treba da bude iznad svega preći.

A ovo utoliko prije, što isl. uzgoj i vjeronaučna nastava mnogo zavisi od raspoloženja i povjerenja roditelja u ilmiju.

Ukoliko se sjećam postojala je naredba Ulema medžlis 1935. g. na muftijstva, da se ilmija na miješa u pol.-partijska pitanja.

Za Sreski odbor “El-Hidaje“

Pretsjednik
(potpis nije čitak)¹⁰

d. Odluka Ulema-medžlisa iz 1938. godine o političkom angažmanu vjerskih službenika

Godine 1938. opet se pokazala potreba da se najviši organi IVZ-a oglase i skrenu pažnju vjerskim službenicima na njihov temeljni poziv i zadaću. Šta je iniciralo ovaj potez IVZ-a?

Prema dokumentima kojima raspolažemo, ranije citirani zaključak Sreskog odbora “El-Hidaje” iz Banje Luke pokrenuo je ovaj slijed događaja u vezi s ponovnim oglašavanjem Ulema-medžlisa i donošenja predmetne Odluke. U pismu¹¹ koje započinje s “Dragi Reis ef.” autor se obraća poglavaru IVZ-a u kojem ga obavještava

¹⁰ Sreski odbor “EL-HIDAJE” društva u Banjoj Luci, **datirano 2. novembra 1938.** Fond arhivske građe Islamske zajednice, Gazi Husrev-begova biblioteka, Ulema-medžlis, 1938, br. 143/38.

¹¹ Fond arhivske građe Islamske zajednice, Gazi Husrev-begova biblioteka, Ulema-medžlis, 1938.

da je povod obraćanja zaključak Sreskog odbora *El-Hidaje* iz B. Luke, "kao i ranijih prijava sličnog sadržaja". Pismo nije datirano, ali se vremenski može datirati da je bilo između 2. 11. 1938. g. kada je datiran rečeni zaključak i Odluke Ulema-medžlisa s tim u vezi donosene 27. istog mjeseca. U pismu su uglavnom preneseni problemi imama i IVZ-a koje navodi Banjalučki odbor *El-Hidaje*. Međutim, istaknut je još jedan: "Bilo je čak slučajeva gdje su pristalice političke kancelarije (nečitko) prisiljavale vjerske službenike da se lično angažuju u ovoj izbornoj kampanji, i tako ih prisiljavali da se izlažu tim pogrdama i psovkama među ehalijom bez njihove volje."

Ovo pismo nam otkriva da je reisul-ulema bio konsultiran oko donošenja odluke Ulema-medžlisa i očito je on dao saglasnost na ovu Odluku iz 1938. g. U pismu autor (vjerovatno M. A. Ćerimović, jer nije potpisano) upoznaje reisul-ulemu sa inicijativom *El-Hidaje* iz Banje Luke, te na kraju kaže: "Stoga Vam šaljem raspis, koji bi po Vašoj saglasnosti i odobrenju izdali odmah na sve vjerske organe. (...) Ujedno Vam šaljem i predstavku El-Hidaje radi uvida s molbom da mi oboje povratite sa svojim eventualnim primjedbama."

U novoj odluci iz 1938. godine Ulema-medžlis se naslanja na prethodnu iz 1935. godine, koja je, kao što se to vidi, isključivo adresirana na vjerske službenike i njihov lični angažman. Odlukom iz 1938. proširuje se opseg i zabranjuje se da se za potrebe političkih zborova i sastanaka koriste prostori koji pripadaju IVZ-u, tj. džamije, a posebno je istaknuto i to da će službenik koji se ogluši o odluku biti kažnjen shodno propisima.

Odluka glasi:

Svim sreskim vakufsko-mearifskim povjerenstvima
na području ovog Ulema medžlisa

Prilikom raspisanih petomajskih izbora neki vjerski službenici sa područja ovog Ulema medžlisa počeli su se aktivno zalagati u predizbornoj kampanji i javno agitovati za pojedine partije. U tom izbornom vrtlogu udaljili su se od svoje glavne zadaće: da služe vjerskoj prosvjeti i vjerskom vaspitanju muslimana, dakle, od službe općoj i svima muslimanima zajedničkoj potrebi.

To je dalo povoda bivšem Ulema medžlisu da svojim raspisom od 18/IV. 1935. pov. br. 90/35 pozove sve područne vjerske službenike da se drže na potrebnoj visini i da čuvaju svoj visoki vjerski poziv od štetnog uticaja tih političkih trzavica. Između ostalog u tome raspisu rečeno je i ovo:

(Citat iz rečene rezolucije)

Vođen tom istom mišlju a na osnovu prispjelih dostava i pritužbi protiv djelovanja vjerskih službenika u izbornoj agitaciji, Ulema medžlis naređuje svima vjerskim službenicima da se u sadanjoj izbornoj kampanji uzdrže na odmjerenoj visini uzimajući dovoljno obzira na prilike svoga poziva te da se klone svakoga ispoljavanja u navedenom pogledu.

Zabranjuje se održavanje mahalskih političkih zborova, sastanaka, konferencija i sl., po vjerskim zgradama (mektebima, džamijama, njihovim dvorištima i sl.)

Svaki vjerski službenik koji se bude ogriješio o ovaj raspis odgovaraće za to po postojećim propisima.

Pozivaju se sva Sreska vakufsko-mearifska povjerenstva da o ovom h i t n o obavijeste sve područne vjerske službenike.

Pretsjednik,

(Mehmed Ali) Ćerimović¹²

e. Zaključak Šireg savjeta reisul-uleme

Prethodna odluka Ulema-medžisa datirana je mjesec dana prije održavanja prvog zasjedanja Šireg savjeta reisul-uleme održanog od 19. do 22. 12. 1938. godine u Sarajevu. U radu ovog tijela, pored reisul-uleme Fehima Spahe, učestvovali su članovi Užeg savjeta: Mehmed Tufo i hfz. Abdulah Hdr [?], i članovi oba ulema-medžlisa, Sarajevskog: Mehmed Ali Ćerimović, hfz. Mehmed Pandža, hfz. Ibrahim Riđanović i h. Ali Aganović, te Skopskog: Šerif Osman, Ataullah Kurteš, Idriz Hajrullah i hfz. Bedri Hamid.¹³

Na sjednici Šireg savjeta, koja je trajala četiri dana, donesena su, prema zvaničnom izvještaju, ukupno 23 zaključka,¹⁴ što je s obzirom na težinu i obim pitanja o kojima su raspravljali izuzetno efikasan rad. Trećeg dana zasjedanja Širi savjet je raspravljao o pitanju učešća vjerskih službenika u političkim akcijama. Zaključak o ovom pitanju glasi:

¹² Isto, br. 190/38, **datiran 27. novembra 1938. godine.**

¹³ Važni zaključci Šireg savjeta reisul-uleme: *Muslimanska svijest*, IV, 30. siječanj 1939, br. 56, 5-6.

¹⁴ Zaključak Šireg savjeta reisul-uleme Islamske vjerske zajednice Kraljevine Jugoslavije: *Glasnik IVZ KJ*, VII, februar 1939, br. 2, str. 54-61. i *Glasnik IVZ KJ*, VII, mart 1939, br. 3, 93.

“Širi savjet zauzima principijelno stanovište da se ne može potpuno zabraniti političko djelovanje vjerskim službenicima, ali to djelovanje mora biti u skladu sa zvanjem i dostojanstvom vjerskog službenika, pri čemu se mora imati obzira na interes IVZ. Granice političkog djelovanja vjerskih službenika odrediće u datim prilikama nadležni Ulema medžlis.”¹⁵

Dopis kojim se Ulema-medžlis u Sarajevu obavještava o ovom zaključku Šireg savjeta reisul-uleme datiran je 27. 12. 1938. godine s potpisom reisul-uleme Fehima Spahe.

Širi savjet reisul-uleme donosio je “autoritativna tumačenja” prijepornih pitanja koja su obavezivala sve niže organe IVZ-a, počevši od Ulema-medžlisa pa niže. Naime, IVZ je bila jedinstvena na čitavom prostoru Kraljevine Jugoslavije na čelu s reisul-ulemom, ali je organizirana tako da je postojala dvojnost nižih organa, pa su tako, recimo, postojala dva Ulema-medžlisa sa sjedištima u Sarajevu i Skoplju zasebnih teritorijalnih nadležnosti. Prema već citiranom zaključku Šireg savjeta reisul-uleme, oba ulema-medžlisa su dobila zadaću da odrede “granice političkog djelovanja vjerskih službenika”. Treba naglasiti da se ovdje ne radi ni o kakvom izuzetku zbog teme zaključka, nego je riječ o uobičajenom postupku: Širi savjet donosi zaključak, a Ulema-medžlis donosi pojašnjenje. Obično su, što znači ne u svakom predmetu, ta pojašnjenja bila objavljivana u službenom glasilu IVZ KJ *Glasniku*. Ovo pojašnjenje je objavljeno. Ono glasi:

Svim Sreskim vakufsko-mearifskim povjerenstvima i imamatima
na području ovog Ulema medžlisa u Sarajevu

Prednje se dostavlja džematskim imamima radi znanja i strogog pridržavanja, a sresko vakufsko-mearifskim povjerenstvima da sa prednjim zaključkom upoznaju sve ostale vjerske službenike svoga teritorija s nalogom, da se gornjeg zaključka ubuduće striktno pridržavaju.

Kako se iz prednjeg zaključka vidi nije vjerskim službenicima u načelu zabranjeno baviti se politikom, ali njihovo političko djelovanje mora biti udešeno tako, da ni u kojem slučaju ne kalja čast i dostojanstvo staleža kojem pripadaju, a niti to političko djelovanje smije biti na štetu naše Islamske vjerske zajednice. Prema tome je jasno, da svaki vjerski službenik treba udesiti svoje političko djelovanje tako, kako nebi u svojoj mu-

¹⁵ Fond arhivske građe Islamske zajednice, Gazi Husrev-begova biblioteka, Reisul-ulema, 1938, broj 1963/38.

slimanskoj sredini, kojoj je namijenjen čitav njegov rad izazvao protiv sebe ma kakovo ogorčenje čime bi narušio svoj ugled i autoritet.

Vjerski službenik će nastojati da se u svom političkom djelovanju, ukoliko smatra potrebnim da se u politiku miješa, prilagodi muslimanima svoje sredine ili u protivnom da politički ne djeluje, kako ne bi protiv sebe izazvao mržnju muslimana, čime bi onemogućio svoje glavno i od političkog djelovanja mnogo važnije djelovanje na vjerskom unapređivanju muslimana.

Ovo se ističe i svim vjerskim službenicima naredjuje stoga, što se je u zadnje doba desilo u više džemata da su pojedini vjerski službenici angažujući se za politiku one strane, za koju od njegovih džematlija nije bio niko ili vrlo mali broj, pa su ovakovi vjerski službenici doživljavali (svojom ličnom krivnjom) velikih neugodnosti.

Šta više, ima slučajeva da su džematlije takovim vjerskim službenicima otkazali svako povjerenje, pa čak i iktida u imamet, ¹⁶ gdje su i političko-upravne vlasti nažalost morale intervenisati.

Iz gore izloženog, a na osnovu citiranog zaključka Šireg savjeta Reis-ul-uleme je jasno, da se traži od svakog vjerskog službenika, kome je povjereno čuvanje uzvišenog islama i odgajanje muslimana u islamskom duhu, da bude svjestan svoga zvanja i položaja i da ne dozvoli da u trenutnim i povremenim političkim trzavicama zaboravi na to sve i da dozvoli da svoj autoritet kod svojih džematlija naruši i njihovo povjerenje izgubi.

Predsjednik Ćerimović¹⁷

Iako je u unutrašnjoj korespondenciji čelnika IVZ-a bilo govora o slučajevima pritisaka na imame, tj. o zloupotrebi političke pozicije od strane političara i političkih partija, u Odluci Ulema-medžlisa iz 1938, zaključku Šireg savjeta kao i pojašnjenju ovog zaključka ne spominje se ovaj pritisak. Samim tim se to ne navodi kao mogući motiv donošenja ovih akata. Međutim, tih pritisaka na imame je bilo i prije, ali i poslije ovih akata IVZ-a. O tome veoma ilustrativno govore riječi Mehmeda Pandže, koji je 1940. godine napisao: "Ako pogledamo današnju situaciju, vidjet ćemo da

¹⁶ Nisu željeli klanjati za takvim imamima namaz.

¹⁷ Fond arhivske građe Islamske zajednice, Gazi Husrev-begova biblioteka, Ulema-medžlis, 1938, Ad. broj 9161/38, **datiran 11. januara 1939. Godine.** Svim Sreskim vakufsko-mearifskim povjerenstvima i imamatima na području Ulema-medžlisa u Sarajevu: *Glasnik IVZ KJ*, VII, mart 1939, br. 3, 93-94.

vjerski službenici u vršenju svoga uzvišenog poziva mnogo puta moraju da se okreću lijevo i desno, da prislušuju šta će reći ovaj ili onaj političko-partijski moćnik, jer ako nešto učini što ne odgovara željama ovih ljudi, onda prijeti opasnost da bude izložen i raznim neugodnostima. Da je moglo doći do ovakve mučne situacije da se pojedini vjerski službenici stavljaju u ovakav nesnosan položaj vršeći svoju dužnost, treba tražiti uzroke u sistemu koji je zaveden u Islamskoj vjerskoj zajednici.¹⁸

f. Umjesto zaključka

Navedene odluke Ulema-medžlisa, zaključak Šireg savjeta reisul-uleme vjerno odslikavaju stav IVZ-a o pitanju političkog angažmana vjerskih službenika. IVZ je pratila dešavanja u društvu i reagirala tako što je svojim aktima nastojala sačuvati vlastiti dignitet, kao i dignitet imama, tj. vjerskih službenika. IVZ nije zabranila vjerskim službenicima aktivno bavljenje politikom, ali jeste postavila uvjet da to ne bude na štetu općih interesa IVZ-a i muslimana, dok je kategorična u zabrani korištenja vjerskih prostora u političke svrhe.

Iako se u aktima koje su donijele najviše instance IVZ-a ne spominje da je motiv prilikom donošenja spomenutih akata želja da zaštiti same imame, evidentirali smo kroz unutarnju korespondenciju IVZ-a da je jedan od razloga donošenja ovih rješenja i taj da bi se na terenu imami mogli odbraniti od eventualnih pritisaka političkih moćnika i stranaka. Ovaj stav potkrepljujemo i citatom iz ranije navedenog pisma u kojem se obrazlaže zašto treba donijeti Odluku iz 1938. godine i da reisul-ulema treba dati svoju saglasnost. Kao razlog donošenja odluke jeste taj da bi se imami “mogli oduprijeti zahtjevima nelojalnih političara koji u svojoj bezobzirnosti nisu vodili računa o potrebi nepristrasnosti i dostojanstva naše ilmije.”

Na kraju, ovaj rad ne nudi odgovor na pitanje zašto IVZ nije svojim Odlukama i zaključkom jasno i kategorički zabranila politički angažman i rad imama i njenih službenika. Međutim, ovo pitanje i dalje ostaje otvoreno, jer ne raspoložemo podacima koji bi jasno argumentirali naše pretpostavke ■

¹⁸ Pandža, O podizanju moralnog autoriteta ilmije. *El-Hidaje*, IV, Sarajevo: 1940, br. 3, 70.

THE ATTITUDES OF THE ISLAMIC RELIGIOUS COMMUNITY ABOUT THE POLITICAL ENGAGEMENT OF ITS OFFICIALS

Summary

The mentioned decisions of the Ulama Mejlis and the conclusion of the Grand Mufti's council truthfully reflect the attitude of the Islamic Religious Community towards the issue of political engagement of religious officials. The Islamic Religious Community followed the events in society and reacted by trying to preserve its own dignity and the dignity of its religious officials – imams, through passing of acts. The Islamic Religious Community did not prevent its religious officials to actively engage in politics, but it did set the condition that this should not be done on the detriment of general interests of the Islamic Religious Community and the Muslims, while it was categorical in the ban of using of religious spaces for political purposes.

Even though it is not mentioned in the acts of the highest instances of the Islamic Religious Community that their main motive was the wish to protect the imams themselves, we have shown that through the internal correspondence of the Islamic Religious Community that one of the reasons for the passing of these acts was that the imams could defend themselves from the possible pressures of political potentates and parties. This attitude is corroborated by a citation from a letter which explains why the Decision from 1938 should be passed and why the Grand Mufti should give his consent. The reason for the passing of this Decision was that imams “could defy the request of non-loyal politicians who in their inconsiderate acts did not pay attention to the needs of impartiality and dignity of our Ilmijja”.

At the end, this paper does not offer the answer to the question why the Islamic Religious Community did not clearly and categorically prevent the political engagement of its officials through its Decisions and conclusions. However, this question remains open because we do not have the data through which we could support our assumptions ■